

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
ROZDZIAŁ 1. MŁODZIEŻ W SPECYFICZNYM OKRESIE DORASTANIA ...	11
1.1. Okres dorastania – wybrane zagadnienia	11
1.2. Dorastanie a realizowane zadania rozwojowe	24
1.3. Czynniki ryzyka oraz czynniki chroniące w okresie dorastania	31
ROZDZIAŁ 2. ZACHOWANIA RYZYKOWNE MŁODZIEŻY W TEORIACH BADACZY POLSKICH	39
2.1. Zachowania ryzykowne młodzieży	39
2.2. Wybrane koncepcje wyjaśniające przyczyny zachowań ryzykownych młodzieży	43
2.3. Palenie papierosów, palenie marihuany oraz picie alkoholu – rys historyczny	49
2.4. Negatywne skutki stosowania używek	52
2.5. Nadużywanie Internetu	57
ROZDZIAŁ 3. METODOLOGICZNE ZAŁOŻENIA BADAŃ	63
3.1. Wprowadzenie	63
3.2. Przedmiot, cele badań, problemy badawcze, zmienne i wskaźniki	67
3.3. Metody, techniki i narzędzia badawcze wykorzystane w badaniach	69
3.4. Dobór próby badanych osób	70
3.5. Organizacja prowadzenia badań	71
ROZDZIAŁ 4. ANALIZY UZYSKANYCH WYNIKÓW BADAŃ	73
4.1. Charakterystyka badanych	73
4.2. Rozmiary podejmowania zachowań ryzykownych przez badaną młodzież	74
4.2.1. Częstotliwość palenia papierosów i palenia marihuany przez badaną młodzież	75
4.2.2. Częstotliwość picia alkoholu oraz upijania się przez badaną młodzież szkół ponadgimnazjalnych	83
4.2.3. Częstotliwość korzystania z internetu przez badanych uczniów w czasie ostatnich 30 dni przed badaniami	86

4.3. Rozmiary podejmowania zachowań ryzykownych przez koleżanki i kolegów badanych uczniów szkół ponadgimnazjalnych	88
4.3.1. Podejmowanie zachowań ryzykownych przez kolegów/koleżanki badanych uczniów	88
4.3.2. Częstotliwość palenia papierosów, palenia marihuany oraz picia alkoholu przez koleżanki i kolegów badanych uczniów	98
4.3.3. Częstotliwość korzystania z Internetu przez kolegów i koleżanki badanej młodzieży	103
Podsumowanie i wnioski	105
Bibliografia	109
Aneksy	117
Spis tabel	121
Spis wykresów	123
Summary	125

Wstęp

Niektóre zachowania szkodzące życiu i zdrowiu towarzyszą ludzkości od wieków. Zaliczyć do nich należy: nadużywanie alkoholu, palenie papierosów, branie narkotyków, uprawianie hazardu, próby samobójcze czy też stosowanie diet odchudzających, niejednokrotnie prowadzących do anoreksji bądź bulimii i wielu innych zaburzeń. Te zachowania umownie określane bywają „tradycyjnymi” bądź „starymi”. Inne zaś zachowania ryzykowne powstawały wraz z postępem społecznym i rozwojem cywilizacji. Koniec XX i początek XXI wieku otworzył przed ludźmi wielorakie możliwości w różnych dziedzinach życia łącznie z szerokim dostępem do osiągnięć technicznych m.in. telewizji, telefonów komórkowych, internetu czy solarium (Łuczak, 2009, s. 9).

Te osiągnięcia techniczne współczesności ułatwiają życie ludzi. Mogą też je utrudniać, bo człowiek nie może nadążyć za postępem techniki. Najczęściej dotyczy to ludzi w starszym wieku. Ponadto rozwój cywilizacji może prowadzić do nadmiernego wykorzystywania osiągnięć technicznych, co zagraża optymalnemu funkcjonowaniu ludzi na każdym etapie rozwoju biopsychospołecznego, nie omijając młodzieży. Co więcej, nie będzie przesady w stwierdzeniu, że to właśnie młodzież najbardziej uwikłana jest w dokonujące się zmiany, niejako wzrasta z nowymi osiągnięciami technicznymi i wykorzystuje je od niemalże pierwszych lat swego życia. Dotyczy to m.in. internetu. Fakty te mogą czynić młodych ludzi specjalistami w wykorzystywaniu tychże środków, ale też prowadzić do nadmiernego ich używania. Nie znaczy to, że dorastające jednostki nie korzystają ze „starych” zachowań ryzykownych, jak palenie papierosów czy picie alkoholu. Wszak okres dorastania nie bez powodów określany jest mianem „burzy i naporu” (Birch, 2005, s. 210, 215). W tym okresie dokonuje się przecież wiele zmian w całym organizmie, począwszy od wyglądu zewnętrznego i przemian fizjologicznych poprzez zmiany w procesach psychicznych i interakcjach społecznych.

W okresie dorastania jednostki zaczynają też podejmować dalsze zadania rozwojowe, dość często jakościowo inne bądź nawet odmienne od wcześniejszych. Zanim jednak dorastający człowiek zrealizuje te zadania, zanim odnajdzie siebie i odkryje, co potrafi, a czego nie, zanim ustali, jak widzą go inni ludzie, będzie podejmował liczne i nierzadko ryzykowne próby, aby się o tym przekonać (Brzezińska, Appelt, Ziółkowska, 2008, s. 235).

W pracy wzięto pod uwagę trzy rodzaje zachowań ryzykownych, związanych z zażywaniem substancji psychoaktywnych, tj. palenie papierosów, palenie marihuany oraz picie alkoholu. Choć wiedza o tych ryzykownych zachowaniach jest znacząca, bowiem znane są ich etiologiczne i fenomenologiczne aspekty oraz skutki, a także informacje z zakresu czynników chroniących i czynników ryzyka, to jednak wyniki wielu badań prowadzonych w Polsce (m.in. międzynarodowe badania ankietowe nad zachowaniami zdrowotnymi młodzieży szkolnej HBSC, badania ESPAD oraz „badania mokotowskie”) ukazują, że rozmiary podejmowania tych zachowań przez młodzież są duże, podlegają dynamice, stąd istnieje potrzeba ich ciągłego monitorowania (por. Śledzianowski, 2004, s. 95-228; Mazur, Woynarowska, Kołoło, 2007; Jarczyńska, 2009, s. 93-140; Mazur, Woynarowska, Małkowska-Szkutnik i in., 2011a, 2011b; Ostaszewski, Bobrowski, Borucka i in., 2009; Sierosławski, 2007, 2011; Woynarowska, Kołoło, 2003). Nie oznacza to, że młodzi ludzie nie podejmują innych zachowań ryzykownych, które zagrażają ich zdrowiu, a nawet życiu. Wydaje się jednak, że właśnie te rodzaje uzależnień substancjonalnych są niejednokrotnie początkiem do podejmowania innych, groźniejszych kontaktów z substancjami psychoaktywnymi. Dodać trzeba, że współczesny narkoman, czyli np. osoba paląca marihuanę, nie jest tą, która jeszcze kilkanaście lat temu postrzegana była jako osoba bezdomna, brudna, zaniedbana, ze strzykawką w ręku. Dziś po marihuanę sięga młodzież pochodząca z tzw. dobrych domów, często mająca nienaganną opinię środowiska, w którym funkcjonuje. Są to nierzadko dobrzy uczniowie i dobre uczennice, u których objawy zażywania tej substancji rozwijają się podstępnie i powoli (Jędrzejko, Jabłoński, 2011, s. 117). Dlatego właśnie tylko wczesna interwencja w zakresie rozpoznawania tych zagrożeń jest w stanie uchronić młodzież przed dalszym rozwojem uzależnienia.

Coraz więcej badaczy koncentruje się także na problematyce nadmiernego korzystania z internetu (por. Ogińska-Bulik, 2006b, s. 80; Sarzała, 2009, s. 136). Nadużywanie tego medium może bowiem prowadzić do licznych zaburzeń biopsychospołecznych u dorastających jednostek, takich jak np. narastające uczucie zmęczenia, depresja, poczucie izolacji i lęku, utrata rzeczywistych więzi interpersonalnych, zagrożenia związane z przemocą, treściami agresywnymi czy pornograficznymi, problemy w szkole, a także dolegliwości mięśniowo-szkieletowe, bóle szyi, ramion, nadgarstka, zawroty głowy, problemy ze wzrokiem i wiele innych (por. Young, 1998, s. 237-244; Kaliszewska, 2006, s. 117; Guerreschi, 2008, s. 213-214; Majchrzak, 2010, s. 78-94).

Zatem uzasadnieniem dla podejmowania badań dotyczących zachowań ryzykownych uczniów szkół ponadgimnazjalnych jest przekonanie o wciąż niskiej świadomości rozmiarów palenia papierosów, palenia marihuany oraz picia alkoholu oraz nadmiernego korzystania z internetu przez młodzież szkół po-

nadgimnazjalnych. Co więcej, obserwuje się tendencję wzrostową w zakresie używania różnych substancji psychoaktywnych przez dorastające jednostki; coraz bardziej powszechne wśród młodzieży staje się sięganie po narkotyki, w tym również marihuanę.

Praca dotyczy wybranych zachowań ryzykownych, podejmowanych przez młodzież w okresie dorastania. Jest to moment krytyczny w rozwoju człowieka ze względu na wielorakie, często gwałtowane zmiany dokonujące się w różnych sferach życia młodych ludzi, stąd ważne jest przedstawienie najistotniejszych wyznaczników okresu adolescencji.